

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА ТА'ЛИМ-ТАРБИЯНИНГ КОНПЕТЕНСИЯЛАРИНИ JAHOH ТАЖРИБАСИ АСОСИДА ТАРБИЯЛАНУВЧИЛАРДА ШАКЛЛАНТИРИШ

Qoraqalpog'iston Respublikasi

Qo'ng'iroq tuman 22-son DMTT

direktori Tleumuratova Nesibeli Aytmuratovna

Annatatsiya: ushbu maqolada ta'lim tarbiya jarayoni, ta'lim tarbiyaning prinsplari va konpitensiyalarini jahon tajribasini o'rgangan holda tashkil etish va ta'lim tarbiyani jahon tajribasi asosida shakllantrish haqida aytib o'tilgan.

Аннотация: В данной статье говорится о процессе образования, принципах и компетенциях образования на основе мирового опыта, а также формировании образования на основе мирового опыта.

Abstract: In this article, it is mentioned about the process of education, principles and competences of education based on world experience, and formation of education based on world experience..

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, tajriba, prinsip, tarbiyaviy konpitensiya, jahon tajribasi, milliy ruhda tarbiyalash.

Ключевые слова: образование, воспитание, опыт, принцип, образовательная компетентность, мировой опыт, воспитание в национальном духе.

Key words: education, upbringing, experience, principle, educational competence, world experience, education in the national spirit.

Tarbiya ishlarini tashkil etishning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:
- maqsadning aniq mezonlarda ifodalanishi; - faoliyat maqsadini amalga oshirishda xizmat qilishi; - bolalar tarbiyasidagi faoliyatni o'qituvchi, ota – ona va jamoa bilan hamkorlikda boshqaruvni ta'minlash muhimdir. Tarbiya ishlarini tashkil qilish va

uning salohiyatini oshirish bola qalbida insoniy fazilatlarni singdirish ko'p jihatdan tarbiyachi-tarbiyalanuvchilarning ijodiy faoliyatini tashkil etishga bog'liq. Ular quyidagi omillarni qo'llash asosida vujudga keladi: - Tarbiya jarayonini tashkil qilishdagi munosabatlar. Bunda tarbiyalanuvchilarning kundalik hayotiy voqyealari jamoadagi tartib qoida va xulqatvorlar haqidagi motivlar va ularga bir butun yondoshuv kabilardir; - Tarbiya ishlarining maqsadi, aniqligi va ta'sirchanligi. Tarbiyaviy jarayonni loyihalashtirish, shakl, metod, shart – sharoitlarni oldindan aniqlab qo'yilgan maqsadga muvofiqlashtirish; - Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning o'zaro munosabatlari.

Jahon tajribasi asosidagi kompetensiyalar

Jahon ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarida rivojlantiriladigan asosiy kompetensiyalar quyidagilardan iborat:

- **Kommunikativ kompetensiya:** Bolalarning o'z fikrlarini to'g'ri ifodalash, muloqotda ochiq bo'lish va boshqa madaniyatlarni tushunish qobiliyatini rivojlantirish.
- **Ijodiy kompetensiya:** Bolalar fantaziyasi, ijodkorligi va san'atga bo'lgan qiziqishini oshirish.
- **Jamoadagi ishlash ko'nikmasi:** Birgalikda ishlash, muvofiqlikni ta'minlash va boshqalar bilan hamkorlik qilishga tayyorlik.
- **Muammolarni hal qilish kompetensiyasi:** Bolalarning tanqidiy fikrlashi va hayotiy muammolarni yechishda mantiqiy yondashuvni rivojlantirish.
- **Axborot savodxonligi:** Zamonaviy axborot va texnologiyalarni tushunish va ulardan foydalana olish.
- **O'zini o'zi rivojlantirish:** Mustaqil ravishda yangi bilimlarni egallash va o'z ustida ishlash qobiliyatini shakllantirish.

Kompetensiya nima? Kompetensiya (lotincha “*competo*” soʻzidan olingan boʻlib, “erishaman, muvofiqman, mos kelaman” maʼnolarini beradi) — kishi egallagan muayyan bilim, koʻnikma, malakalar majmuasini anglatadi. Kompetensiya tushunchasi nisbatan yaqindan boshlab, 1960-yillarning oxiri va 1970-yillarning boshlaridan keng qoʻllanila boshlandi.

Kasbiy kompetensiya

- ❖ Pedagogika va psixologiyaga doir bilimlarga ega boʻlish;
- ❖ Oʻz ustida ishlash;
- ❖ Taʼlim jarayonini rejalashtirish, baholash va qayta aloqani oʻrnata olish;
- ❖ Oʻquvchilar ehtiyojini anglay olishi;
- ❖ Oʻquvchilarda motivasiyani shakllantirish;
- ❖ AKTni bilishi;
- ❖ Taʼlim muhitiga yangilik kiritishi;
- ❖ Oʻz fanini mukammal bilishi;
- ❖ Xorijiy tillardan birini bilishi.

Kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullari

- **Oʻyin orqali oʻrganish:** Bolalarning eʼtiborini jalb qiluvchi interaktiv va oʻquv oʻyinlari.
- **Loyiha asosidagi taʼlim:** Kichik loyihalarni bajarish orqali ijodiy va amaliy koʻnikmalarni rivojlantirish.
- **Integratsiyalashgan yondashuv:** Turli fanlarni birlashtirgan holda bolalarning dunyoqarashini kengaytirish.
- **Muloqotga asoslangan metodlar:** Bolalarni erkin muloqotga jalb qilish va oʻz fikrlarini ifoda etish imkoniyatini yaratish.
- **Ekologik tarbiya:** Tabiatni sevish va unga eʼtiborli boʻlish koʻnikmalarini tarbiyalash.

Angliyadagi tarbiyaviy maqsad - jentelmenni tarbiyalash gʻoyasi Fransiyada ham qabul qilinib, oʻziga xos tarzda amalga oshirildi. Bu quyidagicha taʼriflangan edi;

"Fransiyada tarbiyadan maksad - o'zida yuksak axloqiy sifatlar, fazilatlar, ziyolilik, sog'lom mushohadalik ruhida tarbiyalanganlikni o'z Vatanida qabul kilingan xush xulqlik bilan uyg'unlashtirib, takomiliga etkazgan fransuzdir"¹, Olmoniyada madaniy uyg'onish davrida amalga oshirilgan islohotlar maktab, tarbiya maqsadini belgilashga mahsuldor ta'sir ko'rsatib, Olmoniyaning milliy davlat sifatida rivojlanishiga katta turtki bo'lib xizmat qildi.

G'arbiy yevropada uyg'onish davri ijtimoiy fanlar, xususan pedagogika fanining predmeti - tarbiya va uning mohiyati, maqsadi haqida dadil ilmiy fikrlar aytilganligi bilan ham e'tiborga molik. Bu fikrlar rang-barang bo'lib, tarbiya fonemonining turli qirralarini yoritishga xizmat qiladi.

G'arbiy Ovrupo davlatlari - milliy davlat sifatida shakllanib bo'lgan edilar; ikkinchidan, G'arbiy Ovrupo millatlari o'z davlatlarida milliyliklariga xavf soluvchi, zarar etkazuvchi har qanday tashqi ta'sirdan holi edilar; uchinchidan, milliy g'ururni, tuyg'uni so'ndiruvchi milliy mustamlakalik azobini boshdan kechirmagan edilar. Ana shuning uchun ham milliylikni tiklash sobiq mustamlaka mamlakatlarning dastlabki ma'naviy ehtiyojiga aylanishi tabiiydir. Bu ehtiyoj er yuzidagi sobiq mustamlakachi mamlakatlarga emas, balki mustamlaka - "erli" xalqlarga xos bo'lganligi ana shu qonuniyatning dalilidir.

Afrikancha tarbiya. Maqsadi: yosh avlodni Afrika jamiyatida va Afrika sharoitida yashashga tayyorlash. Xalq donishmandligi ma'naviy, madaniy tajribasini avloddan-avlodga etkazib, afrikaliklarning (mustamlakalik darida) xo'rlangan qadr-qimmatini, milliy g'ururni saqlab qolib, tiklashga xizmat qildi va mustaqillik uchun kurashga tayyorladi. Afrikalik har bir bola – o'z qishlog'ining umumiy ma'naviy farzandi deb idrok qilinadi. Bola 6-7 yoshga kirguncha uning tarbiyasi bilan ona, 7 yoshdan oshgach, o'g'il bolani otasi yoki tog'asi, 10-11 yoshdan o'g'il-qizlar kasbga, 15-16 yoshdan oila qurishga tayyorlay boshlanadi. Habashiston, Gvineya, Tanzaniya, Senegal mamlakatlaridagi milliy uyg'onish, ta'lim va tarbiyani milliy asosga qurishda qarama-qarshiliklarga ham duch kelishdi. Bu qarama-qarshiliklardan biri – tafakkuri

fransuzlashgan mahalliy milliy nigilistlar. Vatan istiqboliga befarq, ovrupotsentrizm tarafdorlarining milliy uygʻonishga qarshi turishlari tufayli sodir boʻldi. Bu haqda Niger Prezidenti Bubu Ama 1968 yili “qora rangli fransuzlar”dan ranjib, “milliy madaniyatimizning qora tanli fransuzlar tomonidan xoʻrlanishi va rad etilishi bizning oʻzligimizdan uyalishimizga olib keldi”, - degan edi.

Yapon milliy tarbiyasining oʻziga xos xususiyatlaridan ayrimlari:

✚ milliy birlik, yaponlarning jamoa, urugʻ kollektivchilligi umummilliy darajada namoyon boʻladi: kechagina bir-biriga raqobat qiluvchilar millat manfaatiga dahldor vaziyatda birdaniga bir-birini qoʻllay boshlaydilar;

✚ jamoa ming koʻzli devor boʻlib, har bir yaponning hatti-harakatini kuzatadi, uning hatti-harakatidagi axloqiy qadriyatlarning sofligini nazorat qiladi... Yapon jamiyati axloqiylikning siri ana shunda, deb hisoblashadi;

✚ rostgoʻylik, bagʻrikenglik sifatlarini tarbiyalashga favqulotda ahamiyat beriladi;

✚ ierogliflar ataylab maydalab yoziladi. Ularni qiynalib yodlash bolada koʻz qobiliyati(koʻrganini esda saqlash)ni rivojlantiradi. Ierogliflarni koʻp martalab, diqqat bilan koʻchirish oʻquvchilarda tirishqoqlik, mehnatsevarlikni tarbiyalaydi;

✚ maktablarda “yapon axloqi” darsi maxsus oʻtiladi. Bolalar asta-sekin xuddi kattalardek salomlashishga, hatti-harakatlar qilishga mashq qildirila boriladi. Agarda biror oʻquvchi milliy axloq qoidalarini buzsa, bolalar uni “gʻalati yapon” deyishadi. Keyinchalik ham u oʻz xatolarini tuzatmasa, “begona” nomini oladi va bolalar undan uzoqlashadi;

✚ oʻsmirlik – yapon bolalari uchun eng qiyin – cheksiz dars tayyorlash va kelajak haqida qaygʻurish yoʻllaridir;

✚ bolalarning aksariyati ikki maktabda oʻqishadi. Birinchi – asosiy, ikkinchi, Dzyuki – tushdan keyingi darsda oʻtilgan mavzuni takrorlash va qoʻshimcha materiallar bilan mustahkamlashga xizmat qiladi.

✚ oilada qiz bola tarbiyasi bilan ko‘proq ona, o‘g‘il bola tarbiyasi bilan ko‘proq ota shug‘ullanadi va h.k.

80-yillarning ikkinchi yarmidan boshlab, pedagogikaga “umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash” tushunchasi kirib keldi. Shuni qayd qilish kerakki, umuminsoniy qadriyatlarni tushunishda, talqin qilishda ziddiyatlar bor edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Daminov M.I p.f.n., dots. Sifatli ta’lim va fanlararo integratsiyaning ahamiyati” «TA’LIM TRANSFORMATSIYASI” 2023y
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28 - fevraldagi PF-27-sonli Farmoni.
3. Karimova Madina Mo’minjon qizi “Ta’lim jarayonida yangi metod va usullardan foydalanish” Ta’lim psixologiyasi 2024